

МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ З МІГРАЦІЇ: ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УКРАЇНІ

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION: INITIATIVES TO ASSIST INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE

Проців Б.І.,

*аспірант кафедри міжнародних відносин
Київського університету культури*

Міжнародна організація з міграції (МОМ) працює у понад 100 країнах, зокрема в Україні, та вирішує низку питань з міграційними проблемами.

Мета статті – на конкретних прикладах ініціатив 2024 р. окреслити основні напрями діяльності Міжнародної організації з міграції із внутрішньо переміщеними особами в нашій країні.

Міждисциплінарність дослідження передбачала інклюзію методів і підходів із економічних, правових, політичних і соціальних наук та використання комплексу взаємодоповнюючих загальнонаукових методів – аналізу, синтезу, систематизації, узагальнення тощо. Для предметного вивчення конкретних ініціатив МОМ на теренах нашої країни застосовувався змістовний аналіз. Використання аналітичного методу дало змогу адекватно оцінити можливості МОМ у роботі з ВПО.

Зроблено висновки, що в Україні МОМ активно працює над допомогою внутрішньо переміщеним особам, реалізує програми з їхньої гуманітарної підтримки, інформування, навчання, професійного та бізнесового розвитку тощо. Це передбачає ремонт і надання житла, товарів першої необхідності, медичної допомоги, психологічної підтримки та інших потреб і необхідних послуг, а також проведення тренінгів і курсів, надання грантів для розвитку малого та середнього бізнесу, забезпечення діяльності програм з інтеграції, що спрямовані на полегшення адаптації у новому середовищі. Діяльність МОМ є життєво важливою для забезпечення підтримки та захисту ВПО, оскільки вона допомагає їм впоратися з труднощами, відновити життя та інтегруватися в нові громади. Також Організація співпрацює з відомствами України та міжнародними партнерами, здійснює постійний моніторинг поточної ситуації із переселенцями, оцінює їхні потреби тощо. Це дає можливість своєчасно реагувати на зміну ситуації та адаптувати програми допомоги до нових викликів та безпосередніх інтересів внутрішньо переміщених осіб.

Ключові слова: Міжнародна організація з міграції, Україна, внутрішньо переміщені особи, гуманітарна підтримка, інтеграція, ініціативи.

The purpose of the article is to outline the main areas of activity of the International Organization for Migration with internally displaced persons in our country using specific examples of 2024 initiatives.

The interdisciplinary nature of the research involved the inclusion of methods and approaches from economic, legal, political and social sciences and the use of a complex of complementary general scientific methods – analysis, synthesis, systematization, generalization, etc. For the objective study of specific IOM initiatives on the territory of our country, a substantive analysis was used. The use of the analytical method made it possible to adequately assess the possibilities of IOM in working with IDPs.

It was concluded that the IOM in Ukraine actively works to help internally displaced persons, implements programs for their humanitarian support, information, training, professional and business development, etc. This includes the provision and repair of housing, essential goods, medical assistance, psychological support and other needs and necessary services, as well as training and courses, the provision of grants for the development of small and medium-sized businesses, the provision of integration programs aimed at facilitating adaptation in to a new environment. IOM's work is vital to ensuring the support and protection of IDPs as it helps them to cope with difficulties, rebuild their lives and integrate into new communities. The Organization also cooperates with Ukrainian agencies and international partners, constantly monitors the current situation with displaced persons, assesses their needs, etc. This makes it possible to respond in a timely manner to changes in the situation and to adapt assistance programs to new challenges and interests of internally displaced persons.

Key words: International Organization for Migration, Ukraine, internally displaced persons, humanitarian support, integration, projects.

Постановка проблеми. З другої половини ХХ ст. спостерігається значне зростання глобальних і внутрішньо регіональних міграційних потоків, що підвищило їхню політичну, економічну та соціокультурну актуальність. Міграційні потоки зросли в розмірах і різноманітності, ставши центром дискусій не лише про права людини, соціальну інтеграцію тощо, а й про державну міграційну політику, міжнародні відносини між

країнами-донорами та країнами-реципієнтами мігрантів і под.

Динамічна та складна міграційна соціально-просторова реальність породила численні виклики мультикультурного співіснування та соціального розвитку в приймаючих місцях, що посилює інтерес до міграції не лише з боку різних наук. Зросла потреба у дослідницьких проєктах та різних організаціях на рівні як національних грома-

дянських суспільств, так і на рівні міжнародної співпраці. Такою організацією стала Міжнародна організація з міграції (МОМ), яка відіграє важливу роль у регулюванні міграційних потоків, наданні захисту та підтримці мігрантів. МОМ має свої відділення у різних країнах, зокрема в Україні. У різні часи наша країна зазнавала збільшення/зменшення міграційних процесів, які переважно торкалися трудової міграції українців як на внутрішньому, так і на зовнішньому векторі переміщення. Війна росії проти нашої країни, особливо в останні роки, суттєво збільшила і змінила специфіку міграційних процесів. Так, ще після 2014 р. найближчі європейські сусіди України наголошували, що вони повинні бути готовими надати допомогу біженцям через війну в Україні. «...державам ЄС необхідно враховувати можливість ескалації конфлікту в Україні і бути готовими допомагати українцям» [4, с. 42].

Утім, діяльність МОМ стала життєво важливою також для забезпечення підтримки та захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в нашій країні. Останні потребують допомоги у різних труднощах, фактично у відновленні всього способу життя, а також інтеграції у нові громади. Тому дослідження міграційних процесів, які торкнулися нашої країни, як на міжнародному, так і на внутрішньо державному рівні, а також роль різних організацій у допомозі щодо їх врегулювання – актуальний напрям сучасних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми найбільш ґрунтовними роботами, які торкаються різних аспектів міграції, стали дисертації українських науковців: політолога Р. Бичай «Державна міграційна політика в контексті забезпечення національної безпеки України» [2], економістів-міжнародників Г. Цімболинець «Міжнародна трудова міграція як чинник регіонального розвитку України» [22] та О. Дон «Оптимізація потоків міжнародної трудової міграції на світовому ринку праці» [10], філософа О. Коваленко «Соціокультурна динаміка міграційних процесів у глобалізованому світі» [11] та ін. Стаття Л. Весельської «Поняття міграція та міграційний процес у сучасних наукових концепціях» в тому числі присвячена питанням міграції в Україні як відповіді на зміни в економічному, політичному, соціальному житті країни. Також авторка досліджує організований міграційний процес – «соціальні переміщення, які здійснюються за допомогою або за участю державних органів, громадських, політичних організацій, міжнародних структур» [3, с. 10].

Безпосередньо діяльності МОМ присвячена стаття І. Горбачової «Міжнародна організація з міграції в Україні: аналітичний аспект» [7], в якій розкрито сутність стратегії МОМ, проаналізовано діяльність Представництва МОМ в Україні, запропоновано заходи з максимізації можливос-

тей й зведення до мінімуму проблем, викликаних міграційними переміщеннями українців.

Німецький дослідник С. Ротер у статті «Провідна міграційна організація» чи «А»? МОМ як учасник глобального управління міграцією» [24] аналізує роль і внесок МОМ у глобальному управлінні міграцією, яке наразі характеризується фрагментацією з точки зору інституцій, основних норм і конвенцій.

Представлені вище праці свідчать про широкий дослідницький порядок денний, почасти спільний для різних наукових дисциплін. Усі разом вони окреслюють рамки дискусії про міграцію. Остання вже давно виходить за межі економічних, політичних і філософських та інших підходів, які традиційно намагаються пояснити та зрозуміти реальність складного феномена міграційних процесів.

Теоретичним підґрунтям дослідження також стали публікації у засобах масової комунікації. Вони дають змогу ознайомитися і проаналізувати основні практичні рішення МОМ у допомозі внутрішньо переселеним особам в нашій країні.

Формулювання цілей статті. Діяльність МОМ, особливо в роботі з ВПО в нашій країні, не отримала належного осмислення в українській науковій літературі, що й вплинуло на вибір теми нашого дослідження. Мета статті – на конкретних прикладах ініціатив 2024 р. окреслити основні напрями діяльності МОМ з внутрішньо переміщеними особами в нашій країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна організація з міграції (МОМ) була створена внаслідок міжнародної потреби в координації міграційних процесів після Другої світової війни. Мільйони людей були змушені залишити свої домівки через воєнні дії, політичні репресії та економічні труднощі.

5 грудня 1951 р. була заснована Міжурядова комісія у справах європейських мігрантів (ІСЕМ), основне завдання якої – сприяти переселенню і реінтеграції мігрантів, біженців та внутрішньо переміщених осіб. У 80-х роках ХХ ст. ІСЕМ розширила свій мандат і діяльність у інших регіонах та у 1989 р. офіційно змінила свою назву на МОМ – з метою відображення глобального характеру своєї діяльності. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. МОМ почала працювати над питаннями добровільного повернення, інтеграції, захисту прав мігрантів, над запобіганням торгівлі людьми. А вже 2016 р. вона офіційно стала повноправним агентством ООН, що зміцнило позиції організації на міжнародній арені та підвищило її здатність координувати зусилля з іншими міжнародними організаціями. МОМ відіграла важливу роль у встановленні впливових норм, таких як «управління міграцією», вона була визнана «провідною агенцією з питань міграції» ООН та її державами-членами [24]. Так МОМ стала «частиною системи

ООН як провідна міжурядова організація, що підтримує гуманну та впорядковану міграцію для загального блага, надає комплексну відповідь на гуманітарні потреби мігрантів, внутрішньо переміщених осіб, людей, що повернулися, та місцевих громад» [18].

У Статуті Організації вказано, що основна її ціль: «здійснювати заходи по організованому пересуванню мігрантів, для яких існуючі умови є невідповідними або які у протилежному випадку не змогли б пересуватися без спеціальної допомоги до тих країн, які надають можливості для впорядкованої міграції; займатися організованим пересуванням біженців, переміщених осіб та інших осіб, які потребують міжнародних міграційних послуг та ін.» [20]. Оскільки «МОМ визнає зв'язок між міграційним та економічним, соціальним та культурним розвитком, а також право на свободу переміщення» [7, с. 55], то вона допомагає мігрантам в їхній реінтеграції: надає консультації, фінансову підтримку та допомогу в працевлаштуванні для успішної реінтеграції.

МОМ тісно співпрацює з урядами країн, громадянським суспільством та міжнародними організаціями для координації та управління міграційними потоками, розробки та впровадження ефективних міграційних політик та програм: проводить дослідження та аналіз міграційних процесів, збирає та аналізує дані, забезпечує обмін інформацією та найкращими практиками для ефективного регулювання міграційних процесів, бере участь у розробці міжнародних угод і стандартів у сфері міграції. Це допомагає урядам і міжнародним організаціям ухвалювати обґрунтовані рішення. Загалом «діяльність МОМ спрямована на забезпечення врегульованого та гуманного управління міграцією, міжнародного партнерства у вирішенні міграційних питань, допомогу в пошуку практичних рішень міграційних проблем» [7, с. 56].

Отже, основні напрями діяльності МОМ: координація та управління міграційними потоками, гуманітарна допомога та захист, інтеграція мігрантів, підтримка у поверненні та реінтеграції, захист прав мігрантів, аналітична та дослідницька діяльність, реагування на кризи, співпраця з урядами та міжнародними організаціями

Найбільш активно МОМ реагує на міграційні кризи, спричинені військовими конфліктами: надає екстрену допомогу, сприяє евакуації та підтримує постраждалих. МОМ організовує евакуацію та переселення людей до безпечніших регіонів як всередині країни, так і за кордоном. Особливо така діяльність стала актуальною після початку конфлікту на сході України в 2014 р. та повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 2022 р.

Низка нових і старих явищ, які супроводжують міграцію, почали візуалізуватися у нашій країні із ще більшим розмахом, а тому стали темами не

лише локального, а й глобального інтересу. Тому МОМ тісно співпрацює з урядом нашої країни, іншими міжнародними організаціями, неурядовими організаціями та місцевими громадами для координації зусиль та ефективного розподілу ресурсів у питаннях міграції українців.

МОМ відіграє значну роль в урегулюванні проблем українських біженців, зокрема внутрішньо переміщених осіб (ВПО). За даними дослідження МОМ (травень 2024 р.) ВПО внаслідок війни в Україні нараховується 8,029 млн [19].

Конкретні заходи МОМ із допомоги ВПО включають широкий спектр ініціатив та програм.

Найбільшу роль МОМ відіграє у наданні «гуманітарної підтримки мігрантам, які її потребують, включно з біженцями та внутрішньо переміщеними особами» [7, с. 56]. МОМ надає гуманітарну допомогу українським ВПО, що передбачає: забезпечення тимчасовим житлом, включаючи наметові містечка та модульні будинки, фінансування та організацію ремонтних робіт для відновлення пошкоджених будинків, розподіл продуктивних наборів та чистої води, організацію мобільних клінік, надання громадянам медичних послуг та ліків, психосоціальної підтримки тощо. Так, Організація за підтримки Європейського Союзу в Харківській, Сумській, Полтавській, Дніпропетровській, Миколаївській, Одеській та Запорізькій областях розпочала програму ваучерної допомоги протягом травня-серпня 2024 р. для невідкладного ремонту приватного житла, що зазнало пошкоджень внаслідок обстрілів. За ваучери можна придбати будівельні матеріали [13].

У співпраці з КУ «Територіальний центр соціального обслуговування Пересипського району міста Одеси» МОМ надала гуманітарну допомогу 200 осіб ВПО у вигляді постільної білизни, матраців, ліхтарів, ковдр та посуду [12].

Фахівці МОМ працюють у 24 громадах Київської області та надали допомогу понад 750 тис. осіб в таких напрямках: відбудова, надання непродуктивної допомоги, підтримка малого і середнього бізнесу, підтримка місць компактного проживання ВПО, допомога пунктам незламності, проходження опалювального сезону тощо [15].

Також відповідно до Меморандуму про співпрацю від 16 лютого 2024 р. МОМ відбудовує на Київщині п'ять багатоквартирних будинків, що були пошкоджені через російське вторгнення: три в Ірпені та два в Горянці. Туди зможуть повернутися понад 260 родин [1].

На Вінниччині МОМ реалізовує близько 10 проєктів, спрямованих на допомогу ВПО. МОМ ремонтує і облаштовує колективні центри, мобільні клініки, підтримує медичні заклади та підприємства критичної інфраструктури, надає гуманітарну допомогу та психосоціальну підтримку постраждалим від війни переселенцям.

Так, у Вінниці за фінансової підтримки Європейського Союзу та у співпраці з міською й обласною владою МОМ відремонтувала колективний центр, де проживають близько 200 осіб. Також у гуртожитку навчального закладу, де проживають ВПО, МОМ зробила ремонт [14].

Організація також планує створити нові робочі місця, допомогти переселенцям адаптуватися до нового життя в громадах. Нею ініційовано проєкт з будівництва житла для ВПО у Хмільнику. Фактично цей проєкт було розпочато в 2020 р. Він фінансується урядом Німеччини через Банк розвитку KfW та мав реалізуватися МОМ у співпраці з Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Міською радою Краматорська та Цивільно-військовою адміністрацією Северодонецька. Планувалося в цих містах побудувати та відремонтувати житло для понад 500 родин: 80% для ВПО та 20% для місцевих мешканців Краматорська та Северодонецька. Міста для реалізації проєкту були обрані через велику кількість у них ВПО (50 000 та 40 000 людей відповідно, згідно з офіційними даними) [16]. У зв'язку з повномасштабним вторгненням проєкт було перенесено в шість західних та центральних областей. Однією з них стала Вінницька [9].

Віддаючи пріоритет соціальній згуртованості та інклюзії шляхом створення сприятливого середовища для розвитку громадян, особливо молоді та дітей, МОМ полегшує доступ до освіти, зосереджується на наданні можливостей для рекреаційної діяльності та забезпечення психічного і фізичного благополуччя [25]. Це включає: програми з навчання нових професій, сприяння працевлаштуванню, доступ до освіти, заходи, спрямовані на поліпшення соціальних зв'язків, проведення культурних заходів для сприяння інтеграції та взаєморозуміння між місцевими жителями та ВПО. Так МОМ сприяє інтеграції ВПО в нових громадах та реінтеграції тих, хто повертається до своїх домівок. Наприклад, у серпні 2024 р. Представництво МОМ в Україні оголосило набір на безкоштовні короткострокові групові курси професійної підготовки та перепідготовки, спрямовані на забезпечення якісної професійно-технічної підготовки за напрямом, обраним кожним кандидатом індивідуально [6].

Також наразі МОМ запрошує до участі у заходах і курсах із розвитку професійних навичок населення громад Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської та Сумської областей [23].

Нині МОМ презентувала новий проєкт міжнародної допомоги за фінансової підтримки Уряду Німеччини у Чернігівській, Сумській та Київській областях. Він спрямований на забезпечення економічної та соціальної стійкості громад та на інтеграцію внутрішньо переміщених осіб: «підтримку та відновлення об'єктів критичної інфраструктури, матеріальну та консультаційну підтримку

малого та мікробізнесу через грантові проєкти, професійне навчання та професійну орієнтацію осіб з метою забезпечення потреб громад у найбільш затребуваних спеціалістах» [8].

Варто зазначити, що такі ініціативи не нові. Ще у 2018 р. МОМ за фінансової підтримки Уряду Німеччини, через Німецький Банк Розвитку (KfW), оголошувала набір учасників у грантовий проєкт підтримки самозайнятості та мікропідприємництва ВПО, що давало змогу громадянам розпочати новий або розширити існуючий бізнес [17].

МОМ надає фінансову допомогу у вигляді грошових грантів для задоволення основних потреб або для підтримки малих бізнесів серед ВПО. Так, завдяки фінансуванню від уряду Данії МОМ у 2024 р. підтримала 13 бізнесів у Миколаївській області. Наразі МОМ запрошує український малий бізнес з Сумської області до участі у ваучерній програмі для відновлення знищених або пошкоджених внаслідок війни підприємств [23].

Правова допомога МОМ включає консультації з правових питань, підтримку в питаннях отримання документів, захисту прав та доступу до послуг, інформаційні кампанії для підвищення обізнаності серед ВПО про їхні права, доступні послуги та можливості.

Особливо важливо, що МОМ здійснює моніторинг ситуації з ВПО, а також оцінює їхні потреби. Це дає змогу своєчасно реагувати на зміну ситуації та адаптувати програми допомоги. Так, МОМ протягом війни здійснила 16 раундів опитування населення України щодо вимушеної міграції. Такі опитування дають змогу оцінити чисельність, склад і динаміку ВПО [5]. У квітні 2024 р. Представництво МОМ в Україні представило Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні, в якому представлені основні результати Раунду 16 Опитування загального населення (GPS). Це сприятиме прийняттю обґрунтованих рішень щодо стратегічних, технічних та програмних аспектів реагування та відновлення в Україні [21].

Висновки. МОМ працює у понад 100 країнах, зокрема в Україні, та займається різноманітними аспектами міграції, включаючи гуманітарну допомогу, захист прав мігрантів, сприяння розвитку, управління міграційними потоками та ін. В Україні Організація активно працює над допомогою внутрішньо переміщеним особам, реалізує програми з їхньої гуманітарної підтримки, інформування, навчання, професійного та бізнесового розвитку тощо. Це передбачає ремонт і надання житла, товарів першої необхідності, медичної допомоги, психологічної підтримки та інших потреб і необхідних послуг, а також проведення тренінгів і курсів, надання грантів для розвитку малого та середнього бізнесу, забезпечення діяльності програм з інтеграції, спрямовані на полегшення адаптації у новому середовищі. Діяльність

МОМ є життєво важливою для забезпечення підтримки та захисту ВПО, оскільки вона допомагає їм впоратися з труднощами, відновити життя та інтегруватися в нові громади. Також Організація співпрацює з відомствами України та міжнародними партнерами, здійснює постійний моніторинг поточної ситуації із переселенцями, оцінює їхні

потреби тощо. Це дає можливість своєчасно реагувати на зміну ситуації та адаптувати програми допомоги до нових викликів та інтересів внутрішньо переміщених осіб.

Аналіз діяльності МОМ для адаптації українських біженців за кордоном – перспективний напрям досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балюх Н. 5 будинків, пошкоджених під час наступу росіян на Київ, допоможуть відновити міжнародні донори. URL: <https://susplne.media/kyiv/686420> [дата звернення: 17.12.2024]
2. Бичай Р. Державна міграційна політика в контексті забезпечення національної безпеки України: автореф. дис. ... д.філософ : 052, 2023.
3. Весельська Л. Поняття міграція та міграційний процес у сучасних наукових концепціях. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2018. № 29 (68). С. 8–12.
4. Вільчинська І. Міграційні ініціативи Польщі: останні тенденції. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2017. № 75. С. 40–52.
5. Внутрішні вимушені переміщення: обсяги, проблеми та способи їх вирішення. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentar-ekspertiv/vnutrishni-vymusheni-peremishchennya-obsyahy-problemy> [дата звернення: 20.12.2024]
6. ВПО та ветеранів із громад запрошують пройти короткострокові курси професійної підготовки. URL: <https://minre.gov.ua/2024/08/03/vpo-ta-veteraniv-iz-gromad> [дата звернення: 20.12.2024]
7. Горбачова І. Міжнародна організація з міграції в Україні: аналітичний аспект. *Економіка і суспільство*. 2017. № 9. С. 55–60
8. Громада розпочинає довготривалу програму співробітництва з МОМ. URL: <https://kulykivska-gromada.gov.ua/news/1714146576/> [дата звернення: 27.07.2024]
9. Гуманітарна місія ООН – як на Вінниччині допомагають під час війни. URL: <https://vinnitsa.info/article/humanitarna-misiya-onn-yak-na-vinnychchini-dopomahayut-pid-chas-viynu> [дата звернення: 30.07.2024]
10. Дон О. Оптимізація потоків міжнародної трудової міграції на світовому ринку праці : автореф. дис. ... к. е. н. : 08.00.02, 2021.
11. Коваленко О. Соціокультурна динаміка міграційних процесів у глобалізованому світі : автореферат дис. ... д.філософ : 033, 2023.
12. Міжнародна організація з міграції допомагає постраждалим від війни. Фото. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/238199/> [дата звернення: 15.07.2024]
13. МОМ допомагає постраждалим від обстрілів придбати будівельні матеріали для екстреного ремонту. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/mom-dopomahaye-postrazhdalym-vid-obstriliv-privdbyty> [дата звернення: 12.07.2024]
14. МОМ допомогла відремонтувати центр для переселенців у Вінниці. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/mom-dopomohla> [дата звернення: 12.01.2025]
15. МОМ ООН розширюватиме підтримку мешканців Київщини під час війни. URL: <https://koda.gov.ua/mom-onn-rozshyruvatyme-pidtrymku-meshkancziv-kyivshyny-pid-chas-vijny/> [(дата звернення: 25.12.2024)]
16. МОМ побудує сучасне житло для 1500 постраждалих від конфлікту людей у Краматорську та Северодонецьку. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/mom-pobuduye-suchasne-zhytlo-dlya-1-500-postrazhdalikh> [дата звернення: 11.01.2025]
17. МОМ розпочинає набір учасників на новий проєкт, що має на меті покращити можливості для самозайнятості ВПО. URL: <https://solom.kyivcity.gov.ua/news/mizhnarodna-organizatsiya> [дата звернення: 12.01.2025]
18. МОМ Україна. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/pro-mom> [дата звернення: 11.01.2025]
19. Оцінка МОМ: кількість ВПО сягнула 8 млн. URL: <https://skilky-skilky.info/publications/otsinka-mom-kilkistvro> [дата звернення: 22.01.2025]
20. Статут Міжнародної організації з міграції. Із змін. і доповн., внесеними Резолюцією № 997 від 24.11.1998 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU53005?an> [дата звернення: 19.01.2025]
21. Україна – Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні – Опитування загального населення – Раунд 16 (10 березня –11 квітня 2024). URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya> [дата звернення: 18.01.2025]
22. Цімболинець Г. Міжнародна трудова міграція як чинник регіонального розвитку України : автореф. дис. ... д.філософ : 292, 2023.
23. IOM Ukraine. URL: https://www.facebook.com/IOMUkraine/?locale=uk_UA [Accessed: 10.01.2025]
24. Rothe S. ¿«La» o «Una» organización líder en migración? *La OIM como un actor en la gobernanza migratoria mundial Migración y Desarrollo*, 2020. № 18 (34). P. 137–159.
25. UKRAINE & NEIGHBOURING COUNTRIES 2022–2024 2 YEARS OF RESPONSE. URL: <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents> [Accessed: 21.01.2025]